

У УЖИЧКОМ КРАЈУ 1941.

Чим смо стигли у Ужице, приступили смо организацији власти. Са мном су стигли у Ужице Иван Милутиновић и Лола Рибар.

Наши људи тамо били су у првом моменту дезоријентисани. Ми смо били навикли на маневрисање и брзе акције, без задржавања на једном терену, а сад је освојен читав један град са околином и постављало се питање да ли се треба и колико ту задржавати и шта предузимати даље. Већ смо били држали добар део територије према Пожеги и Ариљу, а око Чачка су се успешно водиле борбе, па је најзад и Чачак ослобођен. Настала је таква ситуација да смо могли рачунати да ћемо ое на том терену моћи дуже задржавати, с обзиром да нам је само са боеноке стране претила опаоност од четника, а ту опасност могли смо отклонити.

Због тога омо Иван Милутиновић, Лола Рибар, Фића Кљајић и ја дошли до закључка да предложимо Старом да и он са Врховним штабом дође у Ужице. Тако смо и учинили.

У међувремену у Ужицу је почео интензиван рад на организацији власти и производње. Али, тада је већ почело да долази до зађевица и сукоба са четницима.

Пре него што ће напустити Ужице, Немци су се били поплашили да ће власт преузети партизани, а то им никако није ишло у рачун, па су позвали четнике да њима предају власт. Међу Дражиним четницима тада су ое појавиле две струје. Тамо је био неки капетан Игњатовић, Дражин командант одреда, који је генерала Недића сматрао опасноцем Србије, али је Дражу признавао за врховног команданта. Другу струју представљао је капетан Глишић, који је, као и Игњатовић, био и Дражин и Недићев човек, али више Недићев него Дражин. Између њих је дошло до размирица око власти, мада су обојица били људи Драже Михаиловића.

Кад су Немци изашли из Ужица, налетели оу на Пожегу, која је била блокирана партизанским снагама.

Пошто су партизански одреди освојили Ужице, похапсили су неке четничке главешине, па и поменутог Игњатовића. То је изведено прилично несретно. Четници су били позвани, тобоже,

на договор и, кад су дошли, партизани су их разоружали и похапсили. То је извео старм Љуба *Мићућ*, сељак, који је страшно мрзио четнике.

* * *

Иван Милутиновић и ја омо пошли у Чачак, који су наше снаге ослободиле, да бисмо се тамо са четничизма договоршги о заједничком нападу на немачки гареизон у Краљеву. Кад смо стигли у Пожегу, сазнали омо да су четници у Ужицу још увек у затЕОру. Ја сам у међувремену добио пиомо од Драже Михаиловића, у коме он осуђује поступак партизана који су ухапсили Игњатовића. Јавио сам нашим да пусте затворене четнике и у исто време упутио сам Дражи Мхамловићу писмо у коме сам рекао да се ми држимо принципа да, уколико има неке кривице код партизана, да ту кривицу ислеђује партизаиска команда, а уколико има кривице од четника, да ту кривицу ислеђује четничка команда. За капетана Глишића рекао сам да је он, у ствари, од Немаца добио Пожегу, а није тај град оевојио са својим јединицама, и да ое непријатељеки односио према партизанима.

Глишић је остао у Пожеги, а Игњатовић је скупио око 2000 сељака и оа заставама и сликама краља Петра пошао у напад на партизанске јединице у Полоеги и просто их најурио из тога места.

Кад сам чуо за тај догађај, по-шао сам аутомобилом у Пожегу. У међувремену дошао је у уЖРЕЦ представник Драже Михаиловића, мајор Сергије Михајловић, који је тобоже вршио о-псаду Италијана у Вишеграду, а у ствари је сарађивао с њима. Његови одреди били су почели да се оопају, а мобилисани сељаци да беже кућама. Четници су имали, отприлике, овакав обичај: кад врше акцију, онда оу ту, а ш>сле тога иду кућама, па ое после поиово враћају у акцију. Сергије је дошао у Улсице са извесним бројем четника. Он је тада разговарао са мном и предложио ми да у његовим одредима поставимо политичке комесаре, да успоставимо дисциплину, рлд. Међутим, ја сам већ раније са Старим говорио и он ми је рекао да Сергија Ммхајловића спроведемо Дражи Михајловићу, а не да ми преузимамо команду над његовим јединицама.

Са Сергијем сам сео у аутомобил с намером да га предам четницима. Кад смо дошли до моста према Пожеги, заустави нас четничка стража. Пошто је већ иопаљено неколико пушчаних метака са њихове стране, ја сам рекао шоферу да се одмах врати, а ја сам ожао тамо сам. Легао сам у један јарак и почео да им Еичем да сам ја партмзански делегат за преговоре са четницима. Они не дају ни спепелити, него продужују палбу. Тако се ја вратим у оело Висибабу и нађем тзмо два сељака партизана. Аутомобил је већ био отишао у Ужице и ја нађем у селу један фија-

ксп шјим сам се одвезао до села Узића а одатле оам телефотаграо у Ужице да ми поново пошаљу аутомобил да бих се вратао у Ужице. Овим партизанима из Висибаве и Узића рекао сам да се спреме за борбу против четника, јер четници имају намеру да нападну партизане. Рекао сам да ћу ја убрзо довести нашу војску тамо да интервенише.

И онда ми у Ужицу спремимо јединице и направимо план напада на Пожегу. Пошли смо тамо с тим да прво преговарамо са четницима, па ако неће мирним путем, онда да их нападнемо. Договорили смо се да иопалимо један плотун из пушака и неколико рафала из митраљеза у случају да четници покушају да спрече нашег делегата који би пошао на преговоре. Зеак за отварање ватре биће три узастопна пуцња из пушке.

Кад су партизани наишли на четнике, они грунуше из пушака и митраљеза, а четници повикаше:

— Не пуцајте! Нека дође делегат!

Тако појемо ја и један друг, политички комесар једног батаљона, металоки радник — не оћам му ое имена и не знам да ли је данас жив. Дођемо до моста и видимо да су се четници тамо окупили: официри с реденицима и бомбама. Они изађоше пред нас и поведу мене, а мога пратиоца задрже. Ја сам се претходно с партизанима био договорио да нападну Пожегу у случају да се ја кроз један сат не вратим.

Док омо ми преговарали, дошао је делегат Драже Михаиловића са Равне горе. Тада сам видео да сам био прилично неопрезан. Они су ми рекли да дођем на Равну гору и ја оам заиста пошао. Четничка стража ме пресретне и поче да виче: „Ко иде?“ Кад сам рекао да сам партизански делегат, група четника налети на мене и разоружа ме. Опрведу ме у четничку команду, где је био Игњатовић, и ја му се пожалим да су ме његови људи разоружали, а Игњатовић ми врати оружје. Том приликом преговарао сам с Игњатовићем и договорили смо се да у Пожеги буде заједничка команда, четничка и партизанска, односно, они би имали команду, али поједина питања решавали бисмо заједнички.

Тако се завршио тај први напад четника. Међумм, Они су и даље нападали наше људе, неке су у Пожеги похапшли, заустављали су вагоне са храном који су ишли од Чачка за Ужице. Мисан Благојевић тражио ми је објаву да иде међу четнике. Ја сам му написао објаву у име Главног штаба Орбије и упозорио га узгред да му та објава неће много вредеш међу четницима. — Имам ја машину, она ми је најоигурнија објава! — одговорио је Милан и отишао.

Четници су га окинули с воза и убмли.

* * *

Били смо обавештени да четници спремају напад на Ужлице. То се могло приметити по неким знацима и по држању четника.

То ое гогдеж) и кад омо ишли на преговоре са четницима, друг Стари, Митар Бакић и ја. На преговоре омо отишли једним путем, а вратили се другим.

Са четницима ниомо могли да се споразумемо, мада је Стари био за то да се на оваки начин постиже споразум без резерви са наше стране. Стари је чак био пристао да четницима пружи и помоћ у оружју и муницији, с обзиром да омо у Ужицу имали фабрику оружја. Четници су нарочито наваљивали да им дамо оружје. Стари им је дао оружја, муниције и опреме. Чак је била успостављена нека сарадња, Начелник штаба Драже Михаиловића, пуковник Павловић, живахан црномањаст човек, сваког дана је телефоном извештавао Старог и мењао ситуацију на четничком сектору.

По завршетку преговора, враћали смо ое аутомобилом у Ужице преко Пожеге и четници су нас зауставили пред мостом за Пожегу и тражили да се вратимо.

— Зашто да се вратимо и куда? — питали омо четничког официра.

— Наређење је да идете у команду четничког штаба! — одговорио је четнички официр.

Ту омо били Стари, Митар Бакић, ја и оеам наших пратилаца. Нае тројица били смо у аутомобилу, а наши пратиоци у једном малом немачком камиону.

Пођем ја до онога што нас је зауставио да видим шта је и питам га:

— Човече, зар ви нисте примили наређење са Равне горе да нас пропустите?

— Не знам ја ништа. Дошло је наређење од команде да идете тамо!

— Немој да се шалиш, пријатељу! — покушах ја да му запретим.

Али онај ни да чује. И тако ми кренемо у четничку команду. Тамо нема команданта. У кругу команде нађем неког Маринковића, резервног капетана, бившег шефа финансијске управе у Пожеги, кога сам познавао. Тај Маринковић нас је мрзео и стално нам приговарао што партизани нападају финансијске управе. Док смо ми разговарали, наиђе четнички командант Игњатовић и, после краћег објашњења с њим, он телефонира стражама да нас пусте. И ми омо онда наставили пут.

У чему је била ствар? То сам после сазнао. Капетан Глишић је после рата ово употребио да би се спасао од казне. Четници су, наине, тада били поставили на мост мине, које је требало да експлодирају кад ми наиђемо у елучају да не хтеднемо да се зауставимо и да пођемо у четничку команду. За то време Глишић је наредио, бар тако је тврдио, да се мина на мосту демонтира. Ово је Глишић изјавио за време истраге у затвору 1946. године,

тврдећи да је он био за сарадњу е партизашгма. И, стварно, да су хтели, четници су нас тада могли уништити.

Једном другом приликом били смо код Игњатовића Лола Ђибар, Арсо Јовановић и ја.

Могућно је да су четници оном приликом поставши мину на мост. Ја то претпостављам због једног ранњег случаја кад је требало да идем за Пожегу. Шофер ми је рекао да он нипошто неће да иде, јер му је његов рођак, који је био у четницима, јавио да су четници поетавили mine на мост, а други четници поред лиоста имају задатак да гађају ауто ручним бомбама кад наиђемо.

Кад смо ојно били дошли у команду код Игњатовића, видимо на прозорима типове са брадом. Ми пролазимо, а они нам добацују разне свињарије и псују. Кад смо дошли до Игњатовића, пожалили смо му се, а он нам одговори:

— Истина је то, али ко може то да савлада? И мене могу да убију! Ту нема дисциплине.. .

Ја верујем да су четници, кад смо се са Старим враћали са Раћне Горе, нешто спремали против нас, али у последњем тренутку су одустали.

* * *

Ми смо сазнали да четници спремају напад на Ужтце. Пре тога они су извршили по селима мобилизацију. Да бисмо их предухитрили, то јест да бисмо спречили напад, похапсили смо неке њихове главешине и на тај начин бар одложили напад. После тога, од четника смо могли очекивати напад само од Пожеге и Косјерића. Напад на Ужице и почео је са те стране.

Борба је почела увече и водила се целе ноћи. Ја сам био у Штабу и код мене су се стицали извештаји о њеном току. Те извештаје сам слао Старом, који се налазио у згради Народне банке. Наши су успели да одбију напад и да одбаце четнике у Пожегу. Партизанске онаге дошле су до оног моста пред Пожегом. За одбрану Ужица покупили смо не само борачке јединице него и железничаре. Пред зору сам пошао да обиђем јединице које су се налазиле у борби.

За ову акцију био је одређен Радивоје Јовановић — Брадоња, који је пре долаока у партизане био потиоручник код Новаковића. Он је био веома борбен човек и водио је операције против четника врло енергично. Ја сам њему раније саветовао да остане код Новаковића и да нас извештава о томе шта Новаковић ради и припрема. Међутим, он тамо није могао да остане и побегао је у Ваљевски партизански одред. Борба са четницима трајала је цео дан и сутрадан,

Брадоња је том приликом оставио на мене утисак човека коме само треба дата задатак и он ће га извршити како треба. Додуше, кад омо анализирали борбу и кад су на рачун његовог

командошња упућене извесне критике, он није могао да критику поднесе као што би је подносио један изграђени комуниста.

У овој борби погинуо нам је Капелан. Четници су отворили унакрону ватру у правцу моста, тако да преко моста нико није могао да пређе. Капелан је био нестрпљив па је, и поред жестоке ватре, кренуо е једном десетином у напад преко моста. Четници су га својом ватром просто збрисали. С њим је погинуло још оедам наших људи. У исто време почео је напад на Пожегу са друге стране. Видео сам да су Капеланови људи с оне стране почели да прелазе преко воде и да улазе у град. Налазио сам се заједно са Брадоњом на оној страни која се простире у правцу села Висибабе. И тада је ступила у дејство наша артиљерија с тешким митраљезима. Четници су се прво збунили и њихова ватра се ућутала. Један наш камион са борцима почео је да прилази мосту. У једном тренутку Брадоња и ја приметили смо деоетину наших људи како беже. Ми их позовемо и они легну у заклон поред нас. Питали омо их куда су кренули, а они кажу да ће им душа изаћи на нос, толико оу исцрпљени.

Затим Брадоња и ја кренемо према мосту. Четници су почели да употребљавају одум-дум" куршуме; то сам осетио по екоплозијама метака који су падали поред нас. Они наши пратиопи, међутим, остадоше да леже у заклону. Дођемо до једног нашег пуш/комитраљесца, који је с времена на време понекиом рафалом засипао четничке положаје. Одатле па даље био ће мочваран терен и ми се вратимо да бисмо прешли где је земљиште сувље. У једном тренутку претурио сам се оеетивши жестог удар и јак бол поред с&ме кичме. Онесвестио сам се.

Напад наших у међувремену је успео и четници су ш>стали да одговарају на ватру наших јединица. Тедан лекар, који се нашао у близини, указао ми је прву помоћ и ја сам се оовестио Партизани су већ били у граду. Ја сам онако рањен ишао пешице до Пожеге где су већ одржавани зборови. Скљокао снм се на кревет у једној соби где су ме сместили и превили ми рану.

Четници су затим послали у Пожегу своје делегдте за п>е говоре. С њима је с наше стране преговарао Лола Рибар. Четнички представник био је неки мајор Митић, који је био веза Драже Михаиловића с нашим Штабом. То је било увече.

Око десет или једанаест сати ноћу, Лола Рибар ме је аутомобилом повезао за Ужице. Мени је у аутомобилу поново позлило. Кад омо стигли у Севојно, сместили су ме у нашу болницу. Тамо су дошли Стари, Фића Кљајић и Марко Ранковић интересујући се за моје стање, али ја сам тешко могао и да говорим. Кад ми је рана очишћена, требало је да ое изврши операција. Лекари оу ми дали инјекцију ради локалне анестезије. Та инјекција требало је да почне да дејствује после четвртог часа. Међутим, није дејствовала. Лекари су говорили да је ово сасвим нео-

бичан случај, јер од шест стотана инјекција свега једна се нађе да не дејствује. И баш ова коју су мени дали није имала дејства. Онда су ми дали наркозу. Тако је извршена операција.

Нисам знао да се после наркозе тако много прича, као што сам ја тада причао. Поред мене је седела једна студенткиња, не сећам се како се звала, имала је још две сестре, које су пошле с партизанима, и ја сам јој све до јутра причао, не сећам се шта сам јој све причао, али знам да се она раоплакала.

У болници сам лежао све до нашег повлачења из Ужица. Ту сам чуо и за ону експлозију у трезорима у Ужицу. Лежао сам у болници близу месец дана. Долазио ми је у посету Ранковић. Сећам се да омо ту ухапсили једног хирурга — мислим да се звао Чернић или тако нешто слично, био је Словенац — који је упропашћивао наше људе тако да су умирали од сепсе. Он се уопште пије старао о чистоћи. Моја кошуља, на пример, била је ова црна и маона и по мени су милеле вашке. Тај хирург ми је, у ствари, дао кошуљу неког рањеног партизана, ову иопрљану, а мени је рана била отворена за дренажу. Погледао сам на огледало и видео своја — црева. Четири дана црева нису дошла на своје место, тако да је постојала опаонос да подлегнем. Асистент овога оператора био је неки Словенац који је после прешао у Италију и оженио се Ђином Лолобриђидом. Мој син Зоран причао ми је како је неки новинар био у Риму и разговарао с мужем Ђине Лолобриђиде, а овај му је рекао да је присуствовао мојој операцији у Севојну.

* * *

Тек што сам устао из кревета и почео доста неоигурно да се крећем, Немци су извршили продор. Болницу сам пребацио у Ужице, а ја дошао у Врховни штаб у Ужицу и затекао тамо велику гужву: телефони су зврјали, а ствари се паковале. Стари је био отишао с Енглецом Хадсоном на положај, а ја сам лежао поред телефона. Кад је Стари дошао, доктор Дејан Поповић пребацио ме је аутомобилом на Златибор. Шеф болнице на Златабору била је Јулка Мештеровић и она ме је прихватила. Фића Кљајић такође је био у тој болници на лечењу. Он је у ваљевском крају био налетео на Немце и један метак му је прошао кроз груди, а други кроз врат. Срећом, нису му били повређени унутрашњи органи него само разрезано месо. Јулка је Фићу и мене оместила у једну зграду, тако да омо нас двојица биле заједно.

Предвече је стигао аутомобил с куриром: зову ме другом Кардељ, Лола Рибар и још неки који су стигли на Златибор и привремено се сместили у једној вили. Требало је ту да се договоримо шта даље да радимо, јер се овако повлачио са својом групом. Стари је био заостао, пошто су Немци били налетели, па је морао да иде пешице од подножја Златибора, Пошто смо се по

вукли, требало је да један инжењер мисли да се пут за Златибор да бисмо на тај начин спречили Немце да нас гоне са својом моторизацијом. Међутим, инжењер није мислио пут за Златибор. Због тога се могла очекивати нова борба с Немцима који су наступали. Тада сам ја први пут устао из кревета и после сам дуже времена ишао пешице, све док наш марш није био боље организован, када сам добио једног коња.

Правац повлачења био је Санцак. Повлачење је било напорно, нарочито због тога што је у болници било тешких рањеника, а нисмо имали могућности да их пребацујемо...

Сретен ЖУЈОВИЋ